

правовідносина, норма права, суб'єкт права, об'єкт права, правопорядок та ін. сприяє вирішенню проблеми концептуалізації сучасного українського права. Визнання природного права і суспільного договору основою чинної Конституції України надає плідні можливості для подібного перегляду.

Ключові слова: феноменологічна традиція, ейдетичне право, ейдетична редукція, концепція права.

Ключевые слова: феноменологическая традиция, эйдетическое право, эйдетическая редукция, концепция права.

Key words: phenomenological tradition, eidetic law, eidetic reduction, conceptualization of law.

ЗАВАЛЬНЮК ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
доктор юридичних наук, професор

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Юридична антропологія звертає увагу на те, що влада, в тому числі – державна – породжується не тільки соціальними факторами, але й також природою людини, її інстинктами, потребами, почуттями, інтересами. У свою чергу, уже в самій владі як феномені, породженому функціонуванням живих мислячих істот, мимоволі проявляються властивості та риси людини, що надають державній владі антропоморфний характер. Державна влада з позицій юридичної антропології постає не як пасивний інструмент, що служить інтересам суспільства в цілому, або класу, або соціальної групи тощо, а як активно діючий суб'єкт, що переслідує власні інтереси [1, с. 387].

Антропологічне розуміння онтології державної влади є одним з найдавніших концептів в історії політичної та правової думки [2, с. 250]. Конфуцій розглядав державу як велику сім'ю, тобто бачив у державі людську істоту у системі споріднених зв'язків. Згідно з соціальною схемою Конфуція, правитель – «син неба» (знов-таки антропна характеристика державця) – лише на декілька сходинок підносився над главою сім'ї [3, с. 86]. Платон бачив в ідеальній державі справедливую людину, яка має ті ж інтелектуальні здібності та пристрасті, що й людина [4, с. 128]. І як тут не згадати знамените слівце Людовіка XIV, кинуте непокірному Паризькому парламенту: «Ви думали, панове, що ви – це держава? Помиляєтесь, держава – це я!».

Ототожнення державної влади (і навіть держави) і людини властиве було не тільки давньосхідним та античним авторам, не тільки диктаторам та абсолютним монархам, але й мислителям-раціоналістам, які започаткували модерне державознавство. Так, на обкладинці найбільш

відомого твору Томаса Гоббса «Левіафан», присвяченого теорії держави, держава була зображена у вигляді велетня, який складається з маленьких людей.

І в наші дні антропологічний підхід до виявлення онтології державної влади проявляється у тому, що у суспільній правосвідомості їй приписуються властивості суто антропного характеру: наявність у держави власних інтересів (хоча в реальності у сучасної демократичної правової держави у принципі не повинно бути власних інтересів, відмінних від інтересів громадянського суспільства), здатність викликати почуття та емоції (повага, заздрість, любов, зневага, ненависть, сподівання тощо), здатність підтримувати дружбу з іншими державами або ворогувати з ними тощо. З позицій антропологізму формується те, що сьогодні отримало у політології та іміджеології назву «образ держави» (у державознавстві окремі спроби привнесення цього поняття до предметної сфери теорії держави належать Л. С. Мамуту та Ю. М. Оборотову). Л. С. Мамут говорить про те, що спостережувана людьми державність запам'ятовується в їхньому уявленні в одній із двох іпостасей: або у вигляді якоїсь асоціації (спільності) індивідів, або у вигляді окремої особи (групи осіб) [5, с. 85-97]. У свою чергу, Ю. М. Оборотов підкреслює, що сформований образ сучасної держави транслює поширену ілюзію, нібито окрема людина може тримати в руках, контролювати та навіть змінювати державу, використовуючи інститути демократії. Таким чином дослідник підкреслює міфічність образів держави, їх внутрішню незавершеність та одночасно тотальну комплексність [6, с. 4-8].

З позицій юридичної антропології по-новому постає така усталена характеристика держави, як її форма. Загальновідомо, що формою держави є спосіб організації та функціонування державної влади, що зумовлюється багатьма різноманітними чинниками. Але, як правило, характеристика форм держави ніколи не включає антропологічної складової, що, як уявляється, суттєво її збіднює. Принаймні форма державного режиму суттєво від неї залежить. Так, тоталітарним прийнято вважати лише той державний режим, який передбачає певні людські властивості правителя, а саме – наявність у нього харизми лідера, здатності нав'язувати свою волю та свою ідеологію підвладним не тільки правовими, переважно раціональними, але й ірраціональними засобами. Слід зазначити, що обожнювання (неважливо, реальне чи удаване) правителя має не тільки суто психологічний, але й юридичний вимір, зокрема, може закріплюватися у антропоморфній титулатурі (батько народів, мати вітчизни, син бога, син неба та ін.). Так, Петро I у 1721 р. офіційно отримав від Сенату титул «Батька Вітчизни». У 1936 р. Сталін у передовій статті газети «Правда», яка була рупором державно-партійної влади, уперше був названий «Батьком народів» і ця титулатура набула характеру офіційної.

Антропологічний портрет державної влади буде неповним без усвідомлення її моральних основ. За часів Конфуція зародилось уявлення про моральні чесноти як неодмінну перепустку до державної посади.

І хоча воно не повсюдно стало перешкодою для усіх негативних проявів державної влади, відзначимо, що в історії є багато прикладів прогресивного впливу саме загальнолюдської моральності на розвиток державних інститутів. Так, перший президент США Джордж Вашингтон з моральних міркувань відмовився стати довічним президентом і навіть балотуватися на третій строк. «Прецедент Вашингтона» заклав міцну підвалину інституту протидії диктатурі у США. Взагалі, та обставина, що батьками-засновниками США стали такі високоморальні, патріотично налаштовані та гуманні особистості, як Бенджамін Франклін, Томас Джефферсон, Джордж Вашингтон, Джон Адамс, безумовно, «підняла планку» вимог до людських чеснот державного діяча або чиновника у цій країні і, так би мовити, задала правильний тон процесу державотворення.

Однією із складових юридичної антропології влади є вивчення міфу як частини державного життя. Міфічні уявлення про державну владу простежуються не тільки у традиційних суспільствах (що майже вичерпно проаналізовані класиками антропології), але й модерних і навіть постмодерних. Серед них – міфи про мудрого правителя – філософа на троні, про правову державу та демократію, про всемогутність держави або правителя держави, про універсально-взірцевий або, навпаки, унікальний характер своєї державності тощо.

Особливо слід зупинитися на міфологізації державного правителя, яка, найбільш потужний потенціал має у суспільствах з досучасною політичною культурою (культурою підданства – за типологією Г. Алмонда [7, с. 599] або у суспільствах з державним апаратом, який ще не перетворився на майже автоматично працюючий бюрократичний механізм. Таким є феномен Чингізхана в Імперії Монголів, Сталіна у Радянському Союзі, і, як найкращий зразок, Кім Ір Сена у Північній Кореї, який має усі ознаки героїчного міфу (дивне або принаймні незвичне народження, важке дитинство та/або юність, вигнання за межі свого соціуму, випробування та боротьба з ворогами, знаходження вірних соратників, дивовижні подвиги, загадкова смерть) [8, с. 23-35].

Але й демократична державність, для якої характерна інша політична культура – «культура участі» за типологією того-таки Г. Алмонда, не є чужою антропологічній темі. В основі сучасної демократичної теорії лежить вироблений А. Геленом концепт відкритої людини. На його думку, біологічна недосконалість людини зумовлює її відкритість до світу, пластичність, здатність до змін та діяльності, в тому числі – політичній. Такий погляд на людину лежить в основі максимальної демократизації суспільного життя, розвитку «демократії участі». Розгляд відносин людини та держави через антропологічну призму дозволяє «зняти» вічну суперечність «особистість-держава».

Уявляється, що антропологічний підхід до держави та державності дозволяє актуалізувати проблему гуманізації державної влади, захисту людини від бездушної машини влади, з одного боку, і побачити «людське обличчя» держави – з іншого. Такий підхід відкриває нетрадиційні шляхи до осмислення відносин особистості та державної влади і утвер-

дити, нарешті, гасло, яке поки що залишається декларативним про те, що не людина існує для держави, а держава для людини.

Список використаної літератури:

1. Ясаи Э. Государство / пер. с англ. Г. Покатовича ; под ред. Ю. Кузнецова. М. : ИРИСЭН, 2008. 410 с. (Серия «Политическая наука»).
2. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції : колективна монографія / за ред. Ю.М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2012. 492 с.
3. Переломов Л. С. Конфуцианство и легизм в политической истории Китая. М. : Наука, 1981. 333 с.
4. Платон. Государство. Собрание сочинений : в 4 т. М. : Мысль, 1994. Т. 3. С. 79–420. (Философское наследие ; т. 117).
5. Мамут Л. С. Образ государства как алгоритм политического поведения. *Общественные науки и современность*. 1998. № 6. С. 85–97.
6. Оборотов Ю. Образы государств в глобализующемся мире. *Закон и жизнь*. 2004. № 8. С. 4–8.
7. Алмонд Г. Гражданская культура. Политические установки и демократии пяти наций. В кн.: *Антология мировой политической мысли* : в 5 т. М. : Мысль, 1997. Т. 2 : Зарубежная политическая мысль XX в. С. 592–610.
8. Захаров А. В. Народные образы власти. *Полис*. 1998. № 1. С. 23–35.

Ключові слова: антропологічний підхід, юридична антропологія, державна влада, моральність держави, міфологізація держави.

Ключевые слова: антропологический подход, юридическая антропология, государственная власть, нравственность государства, мифологизация государства.

Key words: anthropological approach, legal anthropology, state power, state morality, mythologization of the state.

ЮДІН ЗОРЕСЛАВ МИХАЙЛОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
кандидат юридичних наук, доцент

КОНТРАКТИВІСТСЬКА НАПРАВЛЕНІСТЬ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Актуальним для сучасної юриспруденції залишається питання формування загальної теорії договору, незважаючи на те, що воно так чи інакше фігурує в наукових публікаціях упродовж останніх десятиліть. І це не дивно. Теоретичний статус договору явно не відповідає його значущості у правовому житті. Усе більш гострими стають питання зв'язку договірної сфери (так званого субправа) з традиційною сферою правової нормативності, характеру впливу договорів на мотивацію й поведінку суб'єктів права, зв'язку договорів із проблемами компромісу й координації у правовій сфері, меж функціональності договорів у